

Het Slijpbeekpark tussen stuwwal en rivier

Door versnippering en verrommeling is de fraaie stuwwal tussen Arnhem en Oosterbeek nergens in zijn geheel te aanschouwen. Landschapsecoloog Jeroen van Herk, die tot voor kort in de aangrenzende Arnhemse wijk Klingelbeek woonde, pakte samen met een aantal buurtbewoners het plan op voor een landschapspark. De Slijpbeek – ook Klingelbeek genoemd – vormt de leidraad voor het park. Hun ideaalbeeld is een recreatieve route voor wandelaars en fietsers en een ecologische verbinding voor dieren. Het plan wordt breed omarmd en komt de komende jaren in uitvoering.

Het is op de fiets af en toe flink klimmen, maar het schilderachtige landschap van de stuwwal tussen Arnhem en Oosterbeek maakt veel goed. De fraaie bossen, de dramatische hoogtevverschillen, de omzoomde akkerlanden, de statige oprijlaan van landgoed Mariëndaal – het klinkt afgezaagd maar je waant je in sprookjesachtige sferen.

Hoe anders is dat even verderop, in de lege en gure uiterwaarden van de Nederrijn. Knoestige wilgen trotseren de wind, het grasland van de Rosandepolder ligt er drassig bij. Over de dijk fietsen we langs het water van een voormalige zandwinplas. De houten woonboten, oude huifkarren en kleurrijke prieeltjes doen denken aan een anarchistische vrijplaats. Ten opzichte van het chique en bosrijke Mariëndaal voldoet dit gebied aan alle kenmerken van een rommelige en rafelige stadsrand.

Omheinde kantoorparken

Nergens in Nederland liggen stuwwal en rivier zo dicht bij elkaar als hier. Over slechts vier kilometer overbrugt het landschap maar liefst tachtig meter hoogtevverschil. Helaas is dat nauwelijks merkbaar, vertelt landschapsecoloog Jeroen van Herk. 'Bij de oude zandwinplas is de stuwwal in geen velden of wegen te bekennen. Als je op landgoed Mariëndaal staat heb je geen idee dat de Rijn zo dichtbij is.'

Als voormalig bewoner van de naastgelegen Arnhemse wijk Klingelbeek – tegenwoordig woont Van Herk in Amsterdam – nam hij enkele jaren geleden het initiatief om iets te doen aan het versnipperde karakter van het gebied. Wie te voet of met de fiets van de stuwwal naar de

oevers van de Rijn wil, moet onder spoorwegen door, over drukke autowegen heen, via oude bedrijventerreinen en langs omheinde kantoorparken. 'De onoverzichtelijkheid en de gebrekkige ontsluiting doen het prachtige gebied geen recht', legt Van Herk uit terwijl we vanaf de stuwwal omlaag fietsen. 'Daarom namen we met een aantal buurtbewoners het initiatief om dit gebied stap voor stap te transformeren tot landschapspark. Ons hoofddoel is om de Veluwe en de Rijn beter te verbinden, en het landschap te openen voor zowel mens als dier.'

Het bottom-up idee voor meer samenhang kon al gauw rekenen op de steun van uiteenlopende partijen, zoals de gemeenten Renkum en Arnhem, de waterschappen Rijn en IJssel en Vallei en Veluwe, Rijkswaterstaat en de provincie Gelderland. Het adviesbureau van Van Herk – Oak consultants uit Utrecht – en de landschapsarchitecten van Le Far West kregen de opdracht om een visie te schrijven.

In dit plan, dat de naam Landschapsvisie Slijpbeekpark kreeg, is een sleutelrol weggelegd voor de Slijpbeek, een spreng die vanaf de stuwwal naar de Rijn loopt, maar voor het grootste deel onder de grond ligt. Tijdens onze fietstocht toont Van Herk waar de beek ongeveer zou moeten lopen. 'In het bos kun je 'm zien als een smalle en kronkelende waterloop. Maar vanaf de Utrechtseweg is ie verdwenen. Het is onze bedoeling om de beek weer zichtbaar te maken als dé ruimtelijke drager van het landschapspark. Zodat ie kan fungeren als een recreatieve route voor wandelaars en fietsers, en als ecologische verbinding voor dieren.'

Hoeve Klein Mariëndaal.

Woonboten op een zijarm van de Nederrijn.

'We willen de Veluwe en de Rijn beter verbinden, en het landschap openen voor zowel mens als dier'

De Slijpbeek vindt zijn weg in de Rosandepolder.

Zicht op de Oude Kerk van Oosterbeek.

Bloemrijk landbouwgebied

Naast het beekherstel staan meer ingrepen op stapel. Langs de Rijn moet de Rosandepolder op termijn veranderen in een extensief en bloemrijk landbouwgebied waar een handjevol boeren met kleine kuddes op duurzame wijze voedsel produceert – bij voorkeur voor de omliggende wijken in Oosterbeek en Arnhem. De polder wordt ontsloten met bewegwijzerde klompenpaden en cultuurhistorische plekken worden zichtbaar gemaakt, zoals de plaats waar ooit een middeleeuws kasteel stond. Op de stuwwal ligt de nadruk op het verbeteren van parkeermogelijkheden en het verbinden van recreatieve routes. Het maatregelenpakket wordt zoveel mogelijk gecombineerd met projecten van lokale ondernemers, zoals camping Rijnsoever en de biologische veehouder die grond pacht in de Rosandepolder.

Hiertoe behoort ook zorgboerderij & theeschenkerij Hoeve Klein Mariëndaal die het Gelders Landschap bestiert bovenop de stuwwal tussen Mariëndaal en Het Dorp, de beroemde door Arie Klapwijk met hulp van Mies Bouwman gestichte zorgwijk in Arnhem. We worden ontvangen door bedrijfsleider Rini Storm. 'Wij experimenteren met biologische vormen van voedselproductie voor de stad. Op dit moment voorzien we zo'n dertig huishoudens in Arnhem van voedselpakketten. De methoden die we hanteren zijn afgestemd op de kwaliteiten van het landschap. De visie voor het Slijpbeekpark onderschrijft onze manier van werken. Het doel om de Rosandepolder om te vormen tot een duurzaam en extensief landbouwgebied is daar het bewijs van.' Volgens Storm zorgt de land-

schapsvisie ervoor dat de samenwerking met anderen gemakkelijker tot stand komt. 'Omdat veel partijen de ambities van de visie onderschrijven komen ideeën sneller van de grond.'

Drijvende krachten

Ook aangeschoven is André Menting van de gemeente Renkum. Hij herkent wat Storm zegt. 'Het afstemmen van projecten, het zorgen voor samenhang, het aanpakken van bestaande problemen; dat waren de belangrijkste redenen om ons achter het Slijpbeekpark te scharen.' De brede steun betekent evenwel niet dat de voorgestelde maatregelen zomaar worden uitgevoerd. Menting legt uit dat zijn gemeente vooral een ondersteunende rol heeft, bijvoorbeeld in het verlenen van vergunningen of het aanvragen van subsidies. En terwijl waterschap Vallei en Veluwe al aan de slag is met de zuidelijke loop van de Slijpbeek – herstel van de natuurlijke loop, inrichting van ecologische oevers – houdt waterschap Rijn en IJssel zich op de vlakte. 'Het is misschien vreemd dat beide waterschappen niet samenwerken bij het beekherstel', licht Menting toe. 'Maar dit is ook hoe het in de praktijk gaat. Een waterschap komt in actie als ze een aanleiding zien. Aan de zuidkant was Rijkswaterstaat al bezig met werkzaamheden. Dat was voor Vallei en Veluwe reden om aan te haken – door de monding van de beek te verbreden en door te zorgen voor een ecologische verbinding voor trekvisser.' Volgens Rini Storm fungeren de eigenaren en ondernemers in het gebied als drijvende krachten. 'Wij hebben de taak om het plan levend te houden, om de overheden steeds te

wijzen op de koers die we hier zouden moeten varen.' André Menting knikt: 'We ondervonden dit aan den lijve toen zandwinger K3 plannen had om op een van de plassen woonboten te plaatsen. Omwonenden kwamen in actie en herinnerden ons eraan dat zo iets niet zou passen bij het verhaal van het Slijpbeekpark.'

Klimaatadaptieve maatregelen

Jeroen van Herk herkent de kwetsbaarheid van een visie die vooralsnog geen officiële status heeft. Desondanks, zo vertelt hij, blijkt het in de praktijk een sterk richtinggevend kader. 'We zien dat het bij veel projecten op tafel komt, dat er rekening mee wordt gehouden.' Zelfs in de woningbouwplannen die belegger Amvest heeft voor bedrijventerrein De Hes, ooit onderdeel van het Kematerrein. Waar sommige bewoners zich zorgen maken over de honderden woningen die daar moeten verrijzen, menen Van Herk en Menting dat Amvest wel degelijk inspeelt op de doelstellingen van de landschapsvisie. 'In hun ontwerp is plek ingeruimd voor de loop van de Slijpbeek', vertelt Van Herk. 'En ze nemen klimaatadaptieve

De bosvijver Mariabron, niet ver van het verdwenen klooster Mariënborn (bron van Maria), op landgoed Mariëndaal.

maatregelen, zoals het afkoppelen van de regenwaterafvoer. Bovendien verdwijnen met de komst van de woonwijk de hekken die het gebied nu volledig afsluiten. Daarmee worden landschap en stad veel beter verbonden.'

'De onoverzichtelijkheid en de gebrekkige ontsluiting doen het prachtige gebied geen recht'

Mariëndaal en Slijpbeek

Het 114 hectare grote landgoed Mariëndaal ligt op de zuidelijke helling van de Veluwe stuwwal tussen Arnhem en Oosterbeek. Er zijn golvende bouwlanden en weilanden met vee, lanen, bossen, sprengen, beekjes en vijvers. Het coulisselandschap kenmerkt zich door grote hoogteverschillen, mooie uitkijkpunten en verbluffende doorkijkjes.

Op dit landgoed ontspringt de Slijpbeek ofwel Klingelbeek. De beek loopt door een erosiedaal en een aantal aangelegde vijvers. Via een duiker gaat de beek onder het spoor Arnhem-Utrecht door en belandt met een waterval in een laatste vijver. De beek verlaat het landgoed door een duiker onder de Utrechtseweg. Via De Hes (voormalig Kematerrein) komt de Slijpbeek in de Rosandepolder en mondt vervolgens uit in de Nederrijn.

Mariëndaal is vooral bekend van zijn 'Groene Bedstee'. Dit is een tunnelvormige beukenhaag – een berceaux – van ruim 300 meter lang. De haag is in 1865 aangelegd. Hij werd vroeger door de dames van het landgoed gebruikt. Zij konden hun wandelingetje maken in de schaduw van het bladerdak, waardoor hun huid mooi blank bleef. Dat was destijds een teken van welvaart. Aan de binnenkant van de tunnel is het zo donker dat er nauwelijks blad groeit. In de haag nestelen veel vogels als winterkoning en fitis.

Het landgoed dankt zijn bestaan aan een klooster uit 1392. Tijdens de Hervorming werd het klooster in 1586-1587 gesloopt. Het huidige huis Mariëndaal dateert van 1857. Van omstreeks in 1740 gebouwde huis is alleen een aanbouw bewaard gebleven.

Een grote ingreep in het landschap betekende de aanleg van de spoorlijn Utrecht-Arnhem in 1845 dwars door het landgoed heen. Zo'n 30 jaar later onderging het de aanleg van de spoorlijn Arnhem-Nijmegen. Het landgoed is tegenwoordig in het bezit van Gelders Landschap & Kasteelen.

Door het gebied loopt een gemarkeerde wandelroute van 3 kilometer. Ook op de omliggende landgoederen lopen wandelroutes. De routes zijn te combineren. Er is een aangepaste route voor rolstoelen en kinderwagens van 1,5 kilometer.